

Mianowanie proboszcza na czas określony (kan. 522 KPK)

Wprowadzona do systemu prawa kościelnego już w średniowieczu zasada „Salus animarum suprema lex” (Zbawienie dusz najwyższym prawem) – jest także, co zrozumiale, wyraźnie przestrzegana w obecnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego, promulgowanym przez Jana Pawła II w 1983 roku. Zasada ta przejawia się w różnych normach kodeksowych, jak np. w ustrojowych określeniach Kościoła (w pojęciu i zadaniach wiernych jako Ludu Bożego², w uzasadnieniu specjalnej władzy dyspensowania od prawa przysługującej biskupowi diecezjalnemu itd.³). Przytoczone adagium kanoniczne wyraża się szczególnie wyraziście w nakreślonej w kodeksie i innych dokumentach kościelnych funkcji proboszcza⁴. Ustawodawca kościelny poświęca wiele uwagi i podejmuje liczne starania, by z urzędu proboszczowskiego uczynić jak najskuteczniejsze narzędzie kościelnej służby uświęcania i zbawiania człowieka. Prawodawca jest bowiem świadomy, że kanoniczna rola proboszcza w całokształcie formacji jego pastoralnej posługi dla wszczepiania wiernych zarówno we wspólnotę, jak i w hierarchiczną organizację człowieka na drodze ku Bogu jest niezastąpiona. Chodzi tu przecież o płaszczyznę głównych i podstawowych zadań Kościoła, jakimi są: nauczanie, uświęcanie, rządzenie. To na

¹ Ks. Jerzy Adamczyk – doktor habilitowany prawa kanonicznego, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu; e-mail: ksjerzyad@wp.pl.

² Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 204 § 1 [dalej: KPK].

³ Zob. kan. 87 § 1 KPK.

⁴ Por. J. Dudziak, *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*, Tarnów 2001, s. 7.

tej płaszczyźnie rola proboszcza zostaje w kodeksie prawa kanonicznego określona co do jego uprawnień i obowiązków, stanowiących całokształt społeczną Kościoła⁵.

Biskup diecezjalny, mając na uwadze znaczenie roli proboszcza dla troski o dusze, ma dokonywać jego wyboru ze szczególną sumiennością. Dobro dusz jest najwyższą normą, którą biskup powinien kierować się w mianowaniu proboszczów i odwoływaniu ich ze stanowiska. To właśnie dobro wierzących i możliwość spokojnego pełnienia posługi duszpasterskiej domagają się stałości pasterzy, którzy z zasady winni być mianowani na czas nieokreślony, jakkolwiek nominacja na czas określony jest także możliwa, jeśli zostało to zatwierdzone przez konferencję episkopatu⁶. Stąd proboszcz może być mianowany z zasady na czas nieokreślony, ale może być też nominowany na określoną kadencję (*ad tempus*).

Skoro regułą jest nominacja proboszcza na stałe, to jak należy postrzegać proboszczów kadencyjnych? Kiedy taka możliwość występuje, czy nominacja *ad tempus* jest obowiązkiem biskupa diecezjalnego, czy tylko jego prawem? Jeśli jest to prawo, to co jest podstawą tego prawa? Skoro taką możliwość według kan. 522 KPK daje dekret generalny konferencji episkopatu, który ma podlegać *recognitio* ze strony Stolicy Apostolskiej, to w jaki sposób uregulowały tę kwestię konferencje biskupie? Zasygnalizowanym problemom zostanie poświęcony niniejszy artykuł.

1. Proboszcz własnym pasterzem zleconej sobie parafii

Prawodawca powszechny w kan. 519 KPK podaje definicję proboszcza: „Proboszcz jest własnym pasterzem zleconej sobie parafii, podejmującym pasterską troskę o powierzoną mu wspólnotę pod władzą biskupa diecezjalnego. Powołany jest do uczestnictwa w posłudze Chrystusa, ażeby dla tejże wspólnoty wykonywał zadania nauczania, uświęcania i kierowania, przy współpracy także innych prezbiterów i diakonów oraz niosących pomoc wiernych świeckich, zgodnie z przepisami prawa”. Określenie proboszcza z kan. 519 KPK zawiera następujące elementy: pasterz własny; sprawujący swój urząd pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego; we współpracy z innymi prezbiterami, diakonami i wiernymi świeckimi;

⁵ Por. J. Dudziak, *Kanoniczna rola proboszcza*, s. 7.

⁶ Por. Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi*, 22.02.2004, nr 213, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 [dalej: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium Apostolorum Successores*].

zgodnie z normami prawa. Istotne znaczenie dla niniejszych refleksji ma ten element definicji, który określa proboszcza jako „pasterza własnego” zleconej sobie parafii.

Pojęcie proboszcza jako „pasterza własnego” parafii ma swój „ciężar historyczny”. W studium poświęconym duchowemu autorytetowi proboszcza od epoki karolińskiej do soboru laterańskiego IV, Joseph Avril, historyk prawa kanonicznego i instytucji kościelnych w średniowieczu, podkreślił wpływ systemu feudalnego w tej materii. Kapłan własny był uważany w średniowieczu za duchowego pana części terytorium diecezji, za rządcę (rektora) nad mieszkańcami obszaru powierzonego jego władzy⁷. Wspomniany uczony pisał: „Wyrażenie *proprius sacerdos* było używane do wyrażenia duchowego autorytetu posługującego kapłana wobec mieszkańców danego terytorium, parafii. Kapłan ten był uważany za duchowego pana tej części diecezji, która została powierzona jego zarządzaniu; posiadał on «swoich parafian» w taki sam sposób, jak pan feudalny posiadał «swoich ludzi». Ewolucja pojęcia *proprius sacerdos* jest widoczna nawet w słownictwie [*sacerdos propria*, *rector proprius* – J. A.], w niektórych regionach kapłan ten jest nazywany od XIII w. rektorem”⁸.

Postanowienie dekretu *Placuit* Urbana II⁹ i konstytucji *Omnis utriusque sexus* IV Soboru Laterańskiego¹⁰ o wypełnieniu nakazu spowiedzi rocznej u *sacerdos proprius* dały również nowy impuls do podziału terytorium diecezjalnego i zgrupowania wiernych pod władzą konkretnego kapłana, który współpracuje z biskupem w trosce o dusze. Ważną częścią reformy trydenckiej była również instytucja

7 Por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 519*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, vol. 11/2, obra dirigida y coordinada por Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1230.

8 J. Avril, *A propos du „proprius sacerdos”: quelques réflexions sur les pouvoirs du prêtre de paroisse*, w: *Proceedings of the Fifth International Congress of Médiéval Canon Law*, Vaticano 1980, s. 471; A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, „*Ius Canonicum*” 29 (1989) nr 63, s. 467; zob. J. Goering, *The Internal Forum and the Literature of Penance and Confession*, w: *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, eds. W. Hartmann, K. Pennington, Washington 2008, s. 381.

9 Zob. F. Walker Vicuña, *La facultad para confesar*, Roma 2004, s. 136.

10 Znaczenie Soboru Laterańskiego IV nie polegało na „wynalezieniu” spowiedzi, lecz na uczynieniu jej obowiązkową. Soborowa konstytucja *Omnis utriusque sexus* powiada: „Wszyscy wierni obojga płci, osiągnąwszy lata sprawne, powinni osobiście przynajmniej raz w roku wiernie wyznać wszystkie swoje grzechy własnemu kapłanowi” (Concilium Lateteranense IV, *Constitutio Omnis utriusque sexus*, canon 21, w: *Conciliorum oecumenicorum decreta*, ed. G. Alberigo, Basel 1962, s. 221).

parochus proprius. Sobór Trydencki potwierdził istnienie instytucji parafialnej poprzez powszechne ustanowienie *certas proprias que parochias*, na czele z proboszczem lub rektorem, z określonymi granicami terytorialnymi i własnym ludem, w celu wspierania uporządkowanej realizacji opieki nad duszami¹¹. Komentując postanowienia Soboru Trydenckiego, w swojej pracy o urzędzie i władzy proboszcza, Augustyn Barbosa określił jako parafialny ten kościół, który w określonych granicach terytorialnych posiadał prawo do opieki nad wiernymi i był rządzony przez własnego rektora lub proboszcza¹². Podobnie później twierdził Dominik Bouix, mówiąc, że do istoty urzędu parafialnego należy wykonywanie go we własnym imieniu, a także, że własny lud powinien być przydzielony proboszczowi, aby przyjmować od niego sakramenty¹³.

Dwumian *parochus-populus proprius* został również włączony do kodyfikacji z 1917 roku. W definicji zawartej w kan. 451 § 1 mówi się o proboszczu jako o „kapłanie lub osobie moralnej, której powierzono parafię jako tytuł połączony z duszpasterstwem, które ma spełniać pod władzą ordynariusza”¹⁴. Inne kanony kodeksu z 1917 roku zawierają wzmianki o „własności” oraz w relacjach między proboszczem a ludem¹⁵.

Potwierdzając długą tradycję kanoniczną widzącą w proboszczu „pasterza własnego” kodeks z 1983 roku reguluje instytucję parafialną jako wspólnotę wiernych ustanowioną na stałe w Kościele partykularnym i kierowaną przez proboszcza jako własnego pasterza, pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego (w sensie eklezjologicznym i prawnym), o czym stwierdza się w kan. 515 § 1 KPK. Ze swej strony kan. 519 KPK kładzie nacisk na konfigurację proboszcza jako własnego pasterza parafii, zgodnie z postanowieniami dekretu *Christus Dominus*, gdzie zostało zapisane: „szczególnymi współpracownikami biskupa są proboszczowie, którym jako

¹¹ Por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 467–468.

¹² A. Barbosa, *Pastoralis solitudinis sive De officio et potestate parochi*, vol. 1, Lugduni 1665, cap. I, nr 26; por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 468.

¹³ Zob. D. Bouix, *Tractatus de Parocho ubi et de Vicariis parochialibus: necnon monialium, militum et xenodochiorum cappellanis*, Parisiis 1867, s. 172–173; por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 468.

¹⁴ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1951, kan. 451 [dalej: KPK 1917]; por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 468.

¹⁵ Zoob. kan. 454 § 1 KPK 1917 („qua proprii eiusdem rectores”), kan. 466 § 2 KPK 1917 („proprium paroeciam”); por. także kan. 464 § 1 i 467 § 1 KPK 1917; por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 468.

właściwym pasterzom, pod jego zwierzchnictwem powierzana jest troska o dusze w określonej części diecezji¹⁶.

Co to znaczy, że proboszcz jest pasterzem własnym? Kiedy aktualne normy kanoniczne używają przymiotnika „własny” do określenia sytuacji prawnej danego urzędu, oznacza to, że jego funkcje nie są wykonywane w imieniu innych osób. Natomiast z pozytywnego punktu widzenia władza urzędów podstawowych¹⁷ jest własna, ponieważ ich tytulariusze przewodniczą różnym wspólnotom wiernych, ustanowionym w Kościele i powierzonym ich duszpasterskiej opiece, jako widzialne fundamenty jedności. Urzędy te różnią się od urzędów wikariuszy, które zawsze wymagają uprzedniego ustanowienia urzędu podstawowego, w którego władzach uczestniczą *de iure* i na stałe. Ta hierarchiczno-wspólnotowa rzeczywistość wyjaśnia się w oparciu o zasadę jedności między głową a ciałem, która przejawia się z kolei w obrazie Mistycznego Ciała Chrystusa. Zasada ta może być również stosowana w odniesieniu do parafii, w pewnych granicach, ponieważ wspólnota parafialna bazuje zasadniczo na jedności proboszcza i ludu¹⁸.

Proboszcz wypełnia najpierw funkcję biskupa w stosunku do swojego ludu, ponieważ biskup nie może zawsze i wszędzie przewodniczyć całej owczarni w swoim Kościele¹⁹, ale właśnie poprzez misję kanoniczną od biskupa zostaje ustanowiony pasterzem własnym parafii²⁰. Ta podwójna relacja proboszcza do swojego ludu

16 Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, 28.10.1965, nr 30, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 673–701; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 236–258 [dalej: Sobór Watykański II, Dekret *Christus Dominus*]. Kodeks w sumie cztery razy używa pojęcia *pastor proprius*: kan. 370, 515 § 1, 516 § 1 i 519 KPK; por. G. P. Montini, *Il parroco „pastor proprius”. Il significato di una formula*, w: *La parrocchia come chiesa locale*, Brescia 1993, s. 194 (Quaderni Teologici del Seminario di Brescia).

17 Zazwyczaj rozróżnia się urząd podstawowy, którego posiadacz we własnym imieniu przewodniczy wspólnotie lub okręgowi wiernych w organizacji kościelnej, oraz urząd pomocniczy, który ma na celu pomoc lub współpracę z urządami podstawowymi (wikariusze: generalni, biskupi i sędowi itp.).

18 Por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 469–470. „Parafię winna charakteryzować przede wszystkim taka jedność osób, dzięki której będzie ona postrzegana jako prawdziwa wspólnota wiary, łaski i pobożności, pod przewodnictwem proboszcza” (Kongregacja do spraw Biskupów, Dyrektorium *Apostolorum Successores*, nr 212).

19 „Proboszcz, z pomocą wikariuszy i innych prezbiterów przypisanych do parafii, uobecnia w określonej wspólnotie diecezji wielowymiarową postać biskupa: nauczyciela, kapłana i pasterza. Proboszcz jest właściwym pasterzem danej wspólnoty parafialnej i działa w imieniu biskupa” (Kongregacja do spraw Biskupów, Dyrektorium *Apostolorum Successores*, nr 213).

20 Por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 470–471.

jest całkowicie spójna. Proboszcz jest głową parafii, jako podmiotu cieszącego się pewną autonomią w Kościele partykularnym. Autonomia ta jest umocniona przez kanoniczne narzędzie osobowości prawnej²¹. Jednak konieczne włączenie parafii w strukturę diecezjalną²² oraz pozycja biskupa jako ordynariusza własnego diecezji sprawiają, że urząd proboszcza okazuje się również ograniczony konstytucyjnie. Jest to szczególnie wyraźne na płaszczyźnie władzy zwyczajnej, ponieważ tylko biskup i jego wikariusze – w określonych przypadkach z doradztwem różnych rad diecezjalnych – są kompetentni do skutecznego zarządzania Kościołem partykularnym (proboszcz nie jest ordynariuszem). W związku z tym parafia ma podwójne centrum: biskupa jako ordynariusza własnego dla całej diecezji i proboszcza jako pasterza własnego dla wspólnoty parafialnej pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego. Obie te funkcje przewidziane przez prawo są ze sobą spójne i żadna z nich nie powinna być postrzegana jako ograniczenie dla drugiej. Tak więc, na przykład, aby wyjaśnić relacje między biskupem a parafią, nie trzeba uciekać się do pojmowania pasterza diecezjalnego (biskupa) jako proboszcza całej diecezji, jak to czyniła dawna literatura kanoniczna²³. Powód jest jasny: oba wspomniane urzędy są dostatecznie regulowane przez prawo, a ich profile jurydyczne są konkretne i wystarczająco precyzyjne. Nie ma też zadowalającego wytłumaczenia spójności pomiędzy pozycją biskupa i proboszcza wobec parafii, gdy wskazuje się, że proboszcz jest bezpośrednim pasterzem wiernych powierzonych jego opiece duszpasterskiej, podczas gdy biskup byłby proboszczem pośrednim. Większa bliskość proboszcza z jego parafianami i skuteczne sprawowanie opieki nad duszami są zgodne z bezpośrednią władzą biskupa nad diecezją²⁴. Ta zgodność urzędu biskupa i proboszcza w stosunku do konkretnej parafii jest wyrażona kanonicznie jako strukturalna zależność parafii od diecezji, a proboszcza od diecezjalnego urzędu biskupa. W ten sposób można powiedzieć, że władza biskupia jest podstawą lub wsparciem, na którym opiera się urząd proboszcza²⁵.

21 „Parafia erygowana zgodnie z prawem posiada mocą samego prawa osobowość prawną” (kan. 515 § 3 KPK).

22 „Parafia, trwała wspólnota w diecezji. Każda diecezja powinna być podzielona na odrębne części, czyli parafie, które stanowią określone wspólnoty wiernych, utworzone na sposób stały i powierzone proboszczom jako ich właściwym pasterzom” (Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium Apostolorum Successores*, nr 211); por. kan. 374 § 1 i 515 § 1 KPK.

23 Por. J. Díaz Moreno, *La regulación jurídica de la cura de almas en los canonistas hispánicos de los siglos XVI–XVII*, Granada 1972, s. 65; A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 472.

24 Por. kan. 381 § 1 KPK.

25 Por. A. Viana, *El párroco pastor propio de la parroquia*, s. 471–472.

Jak wynika z kan. 519 KPK synonimem proboszcza jest pasterz, a więc termin, którym określa się dziś coraz częściej biskupa diecezji. Z tej racji dekret soborowy *Christus Dominus* nazywa proboszcza szczególnym współpracownikiem biskupa²⁶. Nawiązuje też do tego definicja kodeksowa, gdy mówi, że proboszcz jest powołany „do uczestniczenia w podejmowanej przez biskupa posłudze Chrystusa”. Staje się więc on w szczególny sposób przedłużeniem pasterskiej troski biskupa w powierzonej sobie parafii. To powiązanie proboszcza z biskupem, już jednak na płaszczyźnie podporządkowania hierarchicznego, zostało jeszcze raz zaakcentowane w definicji przez podkreślenie, że proboszcz wykonuje swoją posługę pod władzą biskupa. Niemniej jednak prawodawca nazywa go własnym pasterzem wspólnoty parafialnej. Posiada więc pewną autonomię w zakresie działania²⁷.

Józef Krukowski stwierdza: „Proboszcz jest pasterzem własnym powierzonej mu parafii (kan. 519; por. kan. 515 § 1; 516 § 2). Jako pasterzowi przysługują mu zadania nauczania, uświęcania i zarządzania. Wyrażenie, iż «proboszcz jest pasterzem własnym», określa związek między proboszczem a parafią. Proboszcz jest ustanowiony dla parafii, wspólnota parafialna zaś ma prawo domagania się od niego posługi w zakresie nauczania, uświęcania i rządzenia. Proboszcz jest pasterzem własnym w tym sensie, iż uprawnienia i obowiązki, jakie go dotyczą, otrzymuje za pośrednictwem urzędu powierzonego mu przez biskupa. Władza, jaka przysługuje proboszczowi, jest zwyczajna i w swoim zakresie własna, czyli wykonuje on ją w imieniu własnym. Proboszcz nie jest więc wikariuszem biskupa, natomiast wikariusze parafialni są wikariuszami proboszcza”²⁸.

Osoba proboszcza stanowi zatem istotny element personalny wspólnoty wiernych, ustanowionej jako parafia. Jest on prezbiterem²⁹, który został powołany na urząd parafialny. Tylko ten, kto otrzymał święcenia prezbiteratu, gwarantuje sakramentalną obecność Jezusa Chrystusa pośród ludu chrześcijańskiego, na mocy sakramentu święceń, który utożsamia go z Chrystusem Głową i umożliwia mu sprawowanie Eucharystii, rzeczywistości teologicznej, na której opiera się wspólnota parafialna, jako wspólnota eucharystyczna. Parafia ukonstytuowana przez wyświęconego pasterza i innych wiernych jest wspólnotą organiczną, w której

²⁶ Sobór Watykański II, Dekret *Christus Dominus*, nr 30, 1.

²⁷ Por. E. Szafrowski, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 1–2, s. 49–50.

²⁸ J. Krukowski, *Komentarz do kan. 519*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2: *Ks. II (1). Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 417–418.

²⁹ Por. kan. 150, 521 § 1 KPK.

proboszcz – reprezentujący biskupa – jest hierarchicznym ogniwem łączącym ją z całym Kościołem partykularnym³⁰.

Duszpasterstwo jest tym, co stanowi fundament i główny cel instytucji parafii. Logiczne jest zatem, że prawny tytulariusz posługi duszpasterskiej (proboszcz) jest istotnym urzędem w parafii. Nie można jednak powiedzieć, że jest on wyłączny dla instytucji parafialnej, gdyż kan. 516 KPK bierze pod uwagę możliwość powierzenia wspólnoty wiernych w Kościele partykularnym kapłanowi, jako jej własnemu pasterzowi, bez konieczności erekcji owej wspólnoty jako parafii ze względu na szczególne okoliczności. Z drugiej strony, proboszcz może być nieobecny z powodu śmierci lub przeniesienia, bez kanonicznego wygaśnięcia parafii, lub opieka duszpasterska może być zorganizowana w inny sposób niż poprzez obecność proboszcza, np. wykonywanie *in solidum* posługi parafialnej³¹, jeden proboszcz dla kilku parafii³² lub formy zastępstwa, takie jak te wymienione w kan. 539 KPK: administrator parafii. W każdym razie znaczenie urzędu proboszcza jest niekwestionowane, jako istotnej cechy charakterystycznej instytucji parafialnej. Uwypukla ona doniosłość relacji proboszcza z parafią oraz znaczenie, jakie kodeks chce w konsekwencji nadać stabilności jego nominacji³³.

³⁰ Por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 515*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, s. 1203.

³¹ Por. kan. 517 KPK.

³² Por. kan. 526 KPK.

³³ Por. Á. Marzoa, *El concepto de parroquia y el nombramiento de parroco (cuestiones en torno a los cc. 515 y 522)*, „*Ius Canonicum*” 29 (1989) nr 58, s. 457–458. Kodeks, stosownie do tego, co jest zapisane w kan. 519, pomaga wyodrębnić treść i określić właściwe znaczenie terminu „pasterz” w odniesieniu do urzędu proboszcza, w świetle jego głównej misji, czyli „opieki duszpasterskiej”, która jest mu właściwa, gdy ustala jej cel „[...] aby wypełniać [...] funkcje nauczania, uświęcania i kierowania wspólnotą”. Terminy „pasterz” i „opieka duszpasterska” są ze sobą powiązane, mają związek z funkcjami i celami urzędu proboszcza i wiernymi, nie są pustymi lub samoistnymi tytułami władzy, które mają znaczenie same w sobie lub odnoszą się tylko do kapłana, ale tyczą się kapłana-proboszcza, i to w zakresie, w jakim znajduje się on w hierarchicznej komunii ze swoim biskupem i w komunii ze wspólnotą powierzonych mu wiernych. Por. M. Gidi, *La referencialidad ministerial del párroco en su misión de servicio en el anuncio del evangelio en la parroquia. Parte segunda*, „*Periodica de re canonica*” 99 (2010) nr 3, s. 208.

2. Możliwość mianowania proboszcza „ad certum tempus” według kan. 522 KPK

Ponieważ posługa proboszcza ma zasadnicze znaczenie w owocnej realizacji misji Kościoła – zbawiania dusz³⁴ – jest zrozumiałe, że prawodawca jako regułę stawia stabilność na urzędzie proboszcza, dopuszczając jednak pewne wyjątki³⁵.

Proboszcz swoje zadania względem przydzielonej mu wspólnoty wiernych spełnia pod władzą biskupa w sensie eklezjologicznym i prawnym. W sensie eklezjologicznym proboszcz partycypuje w urzędowym kapłaństwie Chrystusa pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego, w realizacji Jego potrójnego zadania, we wspólnocie Kościoła partykularnego. W sensie prawnym proboszcz otrzymuje urząd pasterza parafii od biskupa w formie nominacji. Poprzez nominację³⁶ biskup diecezjalny powierza prezbiterowi parafię jako część trzody Pańskiej, której nadal pozostaje głównym pasterzem. Nikt nie może być proboszczem bez nominacji ze strony biskupa diecezjalnego³⁷.

Odnośnie do nominacji proboszcza kan. 522 KPK stwierdza: „Jest rzeczą konieczną, aby proboszcz cieszył się stabilnością, i dlatego ma być mianowany na czas nieokreślony; na czas określony tylko wtedy biskup diecezjalny może mianować proboszcza, jeśli to zostało przyjęte dekretem przez konferencję biskupów”. W tym kanonie można wyróżnić następujące elementy: konieczność stabilności proboszcza na urzędzie, nominację proboszcza na czas nieokreślony i na czas określony.

Wspomniany kan. 522 KPK stanowi zasadę, aby proboszcz cieszył się stabilnością na swym urzędzie. Zasady tej nie można utożsamiać z zasadą nieusuwalności proboszcza, która została zniesiona na mocy motu proprio *Ecclesiae Sanctae*³⁸,

34 „Społeczność wierzących [...] stanowi w koncepcji parafii istotny i podstawowy element personalny. Wyrażenie to wydatnia dynamiczny związek między osobami, które w określony sposób parafię tworzą pod nieodzownym przewodnictwem własnego pasterza” (*Congregazione per il Clero, Istruzione Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*, 4.08.2002, nr 18, Bologna 2002; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002).

35 Por. kan. 522 KPK; J. Renken, *Commentary on canon 522*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. by J. Beal, New York 2000, s. 693.

36 Por. kan. 522 KPK.

37 Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 519*, s. 418.

38 „Usuwanie proboszczów, przenoszenie i zrzeczenie. Biskup może – z zachowaniem jednak prawa dotyczącego zakonników – usunąć prawnie każdego proboszcza z parafii, ilekroć jego posługiwanie, nawet bez jego poważnej winy, staje się szkodliwe albo przynajmniej bezowocne z powodu którejs z przyczyn wymienionych w prawie, albo innej podobnej uznanej przez tegoż biskupa, z zachowaniem

pod wpływem postulatów Soboru Watykańskiego II³⁹. Konieczność stabilności proboszcza na urzędzie motywowana jest dobrem dusz. Motywację tę należy rozumieć w ten sposób, iż stabilizacja proboszcza na urzędzie sprzyja temu, aby proboszcz mógł poznać ludzi i sytuacje, w których ma działać, oraz opracować odpowiedni program pracy duszpasterskiej i skutecznie go realizować. Stabilność oznacza, że nie wolno biskupowi bez dostatecznej przyczyny usuwać lub przenosić proboszcza. W postępowaniu zmierzającym do przeniesienia lub usunięcia proboszcza należy zachować przepisy proceduralne określone w kan. 1740–1752 KPK⁴⁰.

Ze względu na jego bezpośrednie oddziaływanie na dobro dusz stabilność proboszcza była tradycyjnie uznawana za charakterystyczną cechę jego urzędu. W tym względzie należy zauważyć, że obecny kan. 522 KPK odnosi się do subiektywnej stabilności osoby mianowanej na urząd proboszcza („*parochus stabilitate gaudeat*”), a nie do obiektywnej stabilności urzędu proboszcza, charakterystycznej dla każdego urzędu kościelnego⁴¹. W związku z tym zasada stabilności proboszcza zostaje zachowana w niniejszym kodeksie, choć z pewnymi innowacjami, których właściwa ocena wymaga krótkiej refleksji historycznej nad ewolucją stabilności proboszcza do obecnej konfiguracji kanonicznej.

Stara zasada odnosząca się do parafii: jedna parafia, jeden proboszcz, sprawiała, że stabilność proboszcza była rozumiana od czasów starożytnych jako równoznaczna z wiecznością. Faktycznie Sobór Trydencki, ustanawiając podział wspólnoty diecezjalnej na parafie, wskazał, że każdej z nich należy przypisać proboszcza

jednak – aż do czasu wydania nowego kodeksu – sposobu postępowania, przewidzianego dla proboszczów usuwalnych (kan. 2157–2161 KPK) i przestrzegając prawa Kościołów wschodnich. Jeżeli tego domaga się dobro wiernych albo konieczność czy pożytek Kościoła, biskup może przenieść proboszcza z jego parafii, którą pożytecznie kierował, na inną, ewentualnie na jakikolwiek inny urząd kościelny. W wypadku jednak sprzeciwu proboszcza biskup winien – do ważności przeniesienia – zachować we wszystkim podany wyżej sposób postępowania” (Paulus PP. VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, 6.08.1966, nr 20 § 1–2, „*Acta Apostolicae Sedis*” 58 (1966), s. 757–787, tekst polski: Paweł VI, *List motu proprio Ecclesiae Sanctae ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II* (6 sierpnia 1966), „*Acta Apostolicae Sedis*” 58 (1966), w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 138–155).

39 Sobór Watykański II, Dekret *Christus Dominus*, nr 31. Soborowy dekret nie przewidywał mianowania proboszczów na czas określony. Obecna regulacja kodeksowa jest więc nowością w ustawodawstwie Kościoła.

40 Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 522*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, s. 422. Kanon 1741 KPK wymienia przykładowo przyczyny usunięcia proboszcza. Można je rozumieć, *a contrario*, jako przykładowe wyznaczniki pozytywnej troski proboszcza o dusze.

41 Por. kan. 145 § 1 KPK.

wieczystego („*uniquique suum perpetuum peculiaremque parochum assignent*”), co doprowadziło do tego, że wieczystość proboszcza została uznana przez niektórych autorów klasycznych za istotną cechę parafialnej troski o dusze. Mówiono jednak o wieczystości nie w kategoriach bezwzględnych, lecz w przeciwieństwie do tymczasowego powołania proboszcza. W tym sensie stałość została prawnie przetłumaczona jako „bezruch”, skonkretyzowana w powołaniu na czas nieokreślony, ale zawsze kompatybilna z usunięciem z poważnych powodów zgodnie z normą prawa, gdyby wymagało tego dobro dusz⁴². Warto przypomnieć, że kodeks z 1917 roku stanowił, że proboszczowie powinni mieć zagwarantowaną stabilność, ale mogliby zostać usunięci zgodnie z normami prawa. Nie wszyscy proboszczowie cieszyli się taką samą stabilnością. Niektórzy zostali uznani za nieusuwalnych (cieszących się większą stabilnością), a inni za usuwalnych (o mniejszej stabilności). Ponieważ proboszczowie obu kategorii mogli zostać usunięci, technicznie nie było czegoś takiego, jak rzeczywisty „proboszcz nieusuwalny”, ale proces usuwania niechętnego usunięciu nieusuwalnego proboszcza był bardziej skomplikowany niż proces usuwalnego⁴³.

Jednak pojęcie „stałości (*stabilitas*) na urzędzie proboszcza”, związane z przerozaniem beneficyjalnej koncepcji parafii, nabierało z biegiem lat ewidentnie negatywnych konotacji, do tego stopnia, że urząd proboszczowski uznano raczej za osobiste prawo niż za służbę dla dobra dusz, co powszechnej świadomości wyrażało się w przekonaniu o wyższości funkcji proboszcza właściciela nad funkcją proboszcza pastera. Sobór Watykański II, w celu przewyciężenia tej koncepcji urzędu proboszcza i ogólnie sprawowania jakiegokolwiek urzędu kościelnego, opowiedział się za głębokim odnowieniem systemu beneficyjalnego i rewizją regulacji prawnych dotyczących stabilności urzędu proboszcza: „Proboszczowie, każdy w swojej parafii, winni się cieszyć taką stałością na swoim stanowisku, jakiej domaga się dobro wierzących. Dlatego po zniesieniu zróżnicowania na proboszczów nieusuwalnych i usuwalnych trzeba na nowo rozpatrzyć i uprościć sposób postępowania przy przenoszeniu i usuwaniu proboszczów, aby biskup, przy zachowaniu jednak naturalnej i kanonicznej sprawiedliwości, mógł w sposób bardziej odpowiedni zatroszczyć się o dobro dusz”⁴⁴.

⁴² Por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 522*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, s. 1242–1243.

⁴³ Por. kan. 2147–2156 1 KPK 1917; J. Renken, *Commentary on canon 522*, s. 693.

⁴⁴ Sobór Watykański II, Dekret *Christus Dominus*, nr 31; por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 522*, s. 1243–1244.

W kodeksie z 1983 roku nie ma rozróżnienia między proboszczami nieusuwalnymi i usuwalnymi. Teraz wszyscy proboszczowie cieszą się taką samą stabilnością na urzędzie i podlegają temu samemu procesowi usuwania⁴⁵.

Konstatując, stabilność proboszcza – jak stwierdzono w kan. 522 KPK, i w związku z kan. 538 i kan. 1740–1752 KPK – jest kształtowana przez jej główny skutek prawny: proboszcz musi być mianowany na stałe, dlatego nie może zaprzestać pełnienia swojego urzędu, z wyjątkiem słusznej przyczyny i zgodnie ze sposobami ustanowionymi przez prawo⁴⁶. Z reguły proboszcz ma być mianowany na czas nieokreślony. Termin „czas nieokreślony” oznacza, że proboszcz nie jest nieusuwalny ani też mianowany na określoną kadencję, ale że pozostaje na swym stanowisku tak długo, jak długo jego działalność duszpasterska jest pożyteczna dla dobra dusz. Nominację proboszcza na nieokreślony czas należy rozumieć w tym sensie, iż może on pozostawać na tym samym stanowisku przez długi czas, nawet przez całe swe życie, bądź przez krótki czas – do momentu przyjęcia jego zrzeczenia się przez biskupa, bądź przeniesienia go na inny urząd lub pozbawienia go urzędu przez biskupa z zachowaniem procedury określonej w kodeksie prawa kanonicznego⁴⁷.

Kanon 522 KPK w swoim kategoriycznym brzmieniu i charakterze nie pozwala na rozróżnianie między proboszczami: wszyscy oni bowiem cieszą się taką samą stabilnością. Rzeczywiście ma tu zastosowanie rzymska paremia „ubi lex non distiguua, nec nos distinguere debemus”⁴⁸. Konsekwentnie wszyscy proboszczowie w świetle kan. 522 KPK cieszą się stabilnością na swoim urzędzie. Chodzi więc o następujących proboszczów: proboszczów parafii terytorialnych; proboszczów mianowanych *in solidum*; proboszczów, o których mowa w kan. 517 § 2 KPK; kapelanów wojskowych zrównanych z proboszczami, zgodnie ze statutem poszczególnych ordynariatów wojskowych; proboszczów, pasterzy własnych *quasi* parafii, o których mowa w kan. 516 § 1 KPK; kapelanów *missio sui iuris*, zrównanymi z proboszczami; proboszczów parafii personalnych⁴⁹.

Tak więc kodeks określa, z jednej strony, że mianowanie proboszcza ma być z reguły na czas nieokreślony (pojmując stabilność, w tego typu mianowaniu, w jej tradycyjnym znaczeniu). Z drugiej strony przyznaje również – zdaniem niektórych

45 Por. kan. 1740–1747 KPK.

46 Por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 522*, s. 1244.

47 Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 522*, s. 422.

48 „Gdzie ustawa nie czyni rozróżnienia, tam nie należy rozróżniać” (rzymska paremia prawnicza).

49 Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, w: *La parrocchia*, Città del Vaticano 1997, s. 129 (Studi Giuridici, 43).

autorów, w drodze wyjątku, choć tekst nie mówi o tym wyraźnie – możliwość powołania na go określony czas, ale tylko (*tantum*), jeśli konferencja episkopatu zezwoli na to dekretem, zgodnie z procedurą przewidzianą w kan. 455 KPK⁵⁰.

Biskup może zatem mianować proboszcza na czas określony, czyli na określoną kadencję, jeśli konferencja biskupów w formie dekretu przyjęła taką możliwość⁵¹. Ustawodawca kodeksowy upoważnia konferencję biskupów do wprowadzenia praktyki mianowania przez biskupów diecezjalnych danego kraju proboszczów na określony czas, czyli na określoną kadencję, np. na dziewięć lat. Motywem wydania przez konferencję biskupów dekretu w tej sprawie jest ujednoczenie praktyki w skali całego kraju. Konferencja biskupów nie może jednak zobowiązywać należących do niej biskupów diecezjalnych do mianowania proboszczów na określony czas, ale może dać im możliwość mianowania proboszczów na określoną kadencję. Nominacji proboszcza dokonuje bowiem biskup diecezjalny, a nie konferencja biskupów⁵².

Józef Krukowski pisze, że „Nominacja proboszcza na określony czas oznacza, że z upływem tego okresu, na jaki został mianowany, ustaje jego władza proboszczowska w konkretnej parafii. Biskup może przedłużyć mu nominację na następną kadencję, bądź też może jej nie przedłużyć. W takiej sytuacji nie ma potrzeby w celu usunięcia proboszcza przeprowadzać postępowania określonego w KPK, ponieważ utracił on urząd z chwilą upływu terminu, do jakiego był proboszczem zgodnie z dekretem nominacyjnym”⁵³. Nie można zgodzić się z takim stanowiskiem, gdyż jest to uproszczenie omawianej kwestii. Trzeba bowiem zauważyć, że jeżeli proboszcz jest mianowany na czas określony, jego urząd nie kończy się dokładnie po upływie określonej kadencji, lecz po pisemnym zawiadomieniu go przez właściwy organ o upływie tych lat i zakończeniu kadencji⁵⁴. Jeżeli proboszcz nie zostanie o tym poinformowany, zachowuje urząd proboszcza, mimo upływu kadencji, ale może zostać zgodnie z prawem odwołany przez właściwy organ w dowolnym momencie

50 Por. A. Sánchez-Gil, *Comentario al can. 522*, s. 1244; por. J. Martin de Agar, *Note sul diritto particolare delle Conferenze episcopali*, „*Ius Ecclesiae*” 2 (1990) nr 2, s. 607.

51 Kan. 522 KPK. Mianowanie proboszcza *ad certum tempus*. Odnośnie do terminu *ad certum tempus* zob. hasło: *Tempus*, w: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, ed. A. Berger, New Jersey 2004, s. 731.

52 Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 522*, s. 422.

53 J. Krukowski, *Komentarz do kan. 522*, s. 422.

54 „Utrata urzędu po upływie określonego czasu lub po osiągnięciu wieku następuje dopiero od momentu pisemnego zawiadomienia przez kompetentną władzę” (kan. 186 KPK).

po upływie ustalonego czasu⁵⁵. Ponadto proboszcz mianowany na czas określony może ubiegać się o przeniesienie przed zakończeniem kadencji. Biskup diecezjalny może również swobodnie poprosić go o przyjęcie przeniesienia do innej parafii. Jeśli proboszcz odmówi, biskup diecezjalny może wykorzystać proces przeniesienia niezgadzanego się proboszcza⁵⁶.

Norma o mianowaniu proboszcza *ad tempus*, choć nowa w swoim ogólnym sformułowaniu w prawie powszechnym, posiada jednak dwa rodzaje precedensów. Pierwszy z nich dotyczy wszystkich przypadków mianowania proboszczów *ad tempus* na podstawie przepisów istniejących przed wejściem w życie obowiązującego kodeksu, który wiele wspomnianych norm przyjął. Tak jest w przypadku kapłana, który wykonuje swoją posługę zgodnie z kan. 271 KPK aktualnego kodeksu w regionie, gdzie brak kapłanów. Urząd parafialny proboszcza mianowanego przez biskupa diecezjalnego *ad quem* podlega nie tylko odwołalności, o której mowa w kan. 271 § 3 KPK, ale także terminowi określonemu w kan. 271 § 1 KPK (ustalonym w umowie) lub kan. 271 § 2 KPK (*licentia transmigrandi* udzielana *ad tempus praefinitum*). Tak jest nadal w przypadku członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego, który został mianowany proboszczem. Jego funkcja proboszczowska podlega nie tylko odwołaniu *ad nutum*, o której mowa w kan. 682 § 2 KPK, lecz także ustalonemu okresowi czasu, ewentualnie określonego przez własne prawo, w odniesieniu do jego pobytu w danym domu lub na urzędzie, który jest zgodny lub niezgodny z urzędem proboszcza, lub ustalonemu w umowie między biskupem diecezjalnym, który powierza parafię instytutowi zakonnemu lub stowarzyszeniu życia apostołskiego, a samym instytutem lub stowarzyszeniem⁵⁷.

⁵⁵ Por. J. Renken, *Commentary on canon 522*, s. 694.

⁵⁶ Zob. kan. 1748–1752 KPK; por. J. Renken, *Commentary on canon 522*, s. 694. „Dobro dusz jest najwyższą normą, którą biskup powinien kierować się w mianowaniu proboszczów i odwoływaniu ich ze stanowiska. To właśnie dobro wierzących i możliwość spokojnego pełnienia posługi duszpasterskiej domagają się stałości pasterzy, którzy z zasady winni być mianowani na czas nieokreślony, jakkolwiek nominacja na czas określony jest także możliwa, jeśli zostało to zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu. Informacja o czasowości nominacji powinna być wyszczególniona w dekrete nominacyjnym proboszcza. Biskup nie będzie mógł mianować proboszcza na czas krótszy niż ten określony przez Konferencję Episkopatu. Stałość miejsca nie powinna jednak stanowić przeszkody w dyspozycyjności proboszcza do przyjęcia innej parafii, jeśli wymaga tego dobro dusz” (Kongregacja do spraw Biskupów, *Direktorium Apostolorum Successores*, nr 213).

⁵⁷ Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale* (can. 522), s. 133–134.

Inny precedens, w ostatnim czasie, dotyczył znacznej serii indultów (*ad experimentenium* i do czasu wejścia w życie nowego kodeksu prawa kanonicznego) udzielonych przez Stolicę Apostolską w okresie posoborowym, aby biskupi diecezjalni mogli mianować proboszczów *ad tempus*⁵⁸.

3. Normy komplementarne konferencji biskupich do kan. 522 KPK

Kanon 522 zawiera normę kompetencyjną o charakterze fakultatywnym dla konferencji episkopatu, która może wydać dekret ogólny, podlegający *recognitio* Stolicy Apostolskiej⁵⁹, upoważniająca (nie zobowiązująca) biskupa diecezjalnego do mianowania proboszczów na czas określony, czyli na określoną kadencję. Konferencje biskupów mogą wydać tego rodzaju normy, lecz nie muszą. Warto więc prześledzić tę kwestię.

Powstaje nieuniknione pytanie, czy mianowanie proboszczów *ad tempus determinatum* jest zgodne ze stabilnością potwierdzoną na wstępie przez kan. 522 KPK. Z formalnego punktu widzenia odpowiedź musi być negatywna. Przede wszystkim dlatego, że kan. 522 KPK mówi jednocześnie o stabilności proboszcza i o nominacji *ad tempus*, a w tym samym tekście legislacyjnym nie może być sprzeczności. Kanon 522 KPK jako taki należy zatem w określonych przypadkach odczytywać tak, aby nie dopuścić do sprzeczności. Jest to niewątpliwie możliwe dzięki interpretacji bardziej ogólnego pojęcia (pojęcia stabilności), wychodząc z pojęcia bardziej szczegółowego (nominacja *ad tempus*), a nie odwrotnie. Po drugie, interpretując właściwie kan.

⁵⁸ Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale* (can. 522), s. 134. Pierwszy znany indult jest datowany na 2 maja 1967 roku i został przekazany przez papieża Pawła VI za pośrednictwem ówczesnej Świętej Kongregacji Soboru biskupowi diecezji Sainte-Anne-de-la-Pocatière w Kanadzie (Quebec): „Biskup [...] zwrócił się o pozwolenie na mianowanie proboszczów na sześćdziesięcioletnią kadencję, po której mogliby oni zostać ponownie mianowani. [...] Jego Świątobliwość raczył przychylić się do proponowanej petycji w drodze eksperymentu na okres sześciu lat, pod warunkiem spełnienia pozostałych wymogów” (X. Ochoa, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, vol. 3, Roma 1972, nr 3554, coll. 5149–5150). Są też wiadomości o indultach przyznanych 18 lutego 1969 roku trzem diecezjom pod Paryżem, które już wcześniej je uzyskały. W 1979 roku było już 14 diecezji w Stanach Zjednoczonych Ameryki (Baton Rouge, Birmingham, Boise, Boston, Brooklyn, Chicago, Grand Rapids, Hartford, Mobile, New York, Paterson, Saginaw, Syracuse, Worcester), które otrzymały indulty od Stolicy Apostolskiej. Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale* (can. 522), s. 134.

⁵⁹ Zob. kan. 455 KPK.

522 KPK, należy uwzględnić stabilność proboszcza jedynie w granicach kadencji, na którą został mianowany. Uwzględniając przytoczone warunki właściwej interpretacji kan. 522, trzeba stwierdzić, że proboszcz jest w każdym przypadku stabilny, ponieważ nie może być usunięty lub przeniesiony, jak tylko *ad normam iuris*⁶⁰. Interesujące w tym kontekście są słowa sekretarza Papieskiej Komisji ds. Reformy Kodeksu prawa kanonicznego: „[...] stabilność może współistnieć z koncepcją czasu określonego, ponieważ «stabilitas» nie oznacza, że ktoś powinien być mianowany na czas nieokreślony, ale że podczas trwania [kadencji – J. A.] nie powinien być «usunięty z urzędu» (*eo durante non debet amoveri*)”⁶¹.

Z materialnego punktu widzenia odpowiedź na pytanie, czy mianowanie proboszczów *ad tempus determinatum* jest zgodne ze stabilnością potwierdzoną na wstępie przez kan. 522 KPK została zasugerowana przez samego prawodawcę, przy czym do ważności (*ad validitatem*) możliwości mianowania proboszczów *ad tempus determinatum* konieczny jest dekret konferencji episkopatu w tej sprawie⁶². Konieczność wspomnianego dekretu *ad validitatem* mianowania proboszczów na czas określony nie miałoby sensu, gdyby mianowanie proboszczów *ad tempus* było samo w sobie praktyką doskonałą i faktycznie było zgodne ze stabilnością, jaką winni cieszyć się sami proboszczowie⁶³. Nie wydaje się uzasadnione, a przynajmniej wystarczające, by opierać konieczność dekretu konferencji episkopatu na racjach ujednolicenia praktyki mianowania proboszczów w diecezjach tego samego regionu⁶⁴. Wydaje się jednak, że chociaż biskup może wykonać dekret konferencji episkopatu w sprawie kadencyjności proboszczów, to nie powinien tego czynić

60 Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 134. Rodger Austin zauważa, iż „kanon 522 jednoznacznie stwierdza, że stabilność można osiągnąć poprzez mianowanie albo na czas nieokreślony, albo na czas określony” (R. Austin, *Stability in Office of a Parish Priest: Canon 522 of the 1983 Code of Canon Law*, „The Australasian Catholic Record” 62 (1985), s. 291).

61 Coetus Studiorum „De Populo Dei”, Schema „De Populo Dei”. Sessio VIII (8–16 May 1980), „Communicationes” 13 (1981), s. 272; por. G. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 134–135.

62 Gian Paolo Montini, przytaczając normy konferencji episkopatów w sprawie kadencyjności proboszczów, zauważa: „Piętnaście Konferencji Episkopatu nie podało norm dotyczących kanonu 522 i dlatego należący do nich biskupi diecezjalni nie mogą skutecznie mianować proboszczów *ad tempus* w swoich diecezjach” (G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 136).

63 Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 134.

64 Por. J. Perisset, *La Paroisse. Commentaire des Canons 515–572*, Paris 1989, s. 73. Józef Krukowski pisze „Ustawodawca kodeksowy upoważnia konferencję biskupów do wprowadzenia praktyki mianowania przez biskupów diecezjalnych danego kraju proboszczów na określony czas, czyli na określoną

bez rzeczywistych racji, które winien uwzględnić. Wiele konferencji episkopatów, jako potwierdzenie relacji pomiędzy stabilnością poprzez bezterminowe mianowanie a stabilnością w mianowaniu *ad tempus determinatum*, wymaga, aby biskup diecezjalny przystąpił do realizacji tej ostatniej praktyki, gdy wyraźnie dostrzeże jej przyczynę. Prawdą jest, że kwestia istnienia wspomnianych przyczyn jest zasadniczo pozostawiona osądowi biskupa diecezjalnego i nie wydają się wpływać na ważność jego decyzji. Nie można jednak zapomnieć o znaczeniu przyczyn polegającym na podkreśleniu wyjątkowego charakteru praktyki nominacji *ad tempus*⁶⁵.

Należy teraz przedstawić uregulowania poszczególnych konferencji episkopatów odnośnie do mianowania proboszczów *ad tempus*⁶⁶.

Konferencja Biskupów Katolickich Stanów Zjednoczonych, korzystając z normy zapisanej w kan. 522 KPK, wydała dekret ogólny: „Poszczególni ordynariusze mogą mianować proboszczów na sześcioletnią kadencję. Możliwość przedłużenia tej kadencji pozostawia się do decyzji biskupa diecezjalnego”⁶⁷. Należy zauważyć, że dekret biskupów amerykańskich mówi o ordynariuszach, a więc o wikariuszach generalnych i wikariuszach biskupich, którzy – według tego dokumentu – mogą mianować proboszczów na sześcioletnią kadencję. Nie jest to słuszne, gdyż kompetencja do mianowania proboszczów, czyli powierzenia im urzędu, i to w formie swobodnego nadania, przysługuje tylko biskupowi diecezjalnemu⁶⁸ i innym rządom Kościołów partykularnych, którzy są zrównani z biskupem diecezjalnym⁶⁹. Na mocy prawa wspomniana władza nie przysługuje więc wikariuszowi generalnemu ani wikariuszowi biskupiemu, chyba że otrzymali specjalny mandat od swego biskupa diecezjalnego. Administratorowi diecezjalnemu i tym, którzy rządzą

kadencję, np. na dziewięć lat. Motywem wydania przez konferencję biskupów dekretu w tej sprawie jest ujednoczenie praktyki w skali całego kraju” (*Komentarz do kan. 522*, s. 422), co nie jest przekonujące.

65 Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale* (can. 522), s. 140.

66 Najbardziej oczywistym momentem, w którym przejawia się władza ustawodawcza konferencji episkopatu, jest określenie czasu trwania na urzędzie parafialnym, na który zostaje powołany proboszcz. Prawie wszystkie konferencje episkopatów wybrały okres sześciu lat, z wyjątkiem Włoch (dziewięć lat), Malty (siedem lat) i Tajlandii (pięć lat). Zob. więcej w tej kwestii: G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale* (can. 522), s. 137–140.

67 United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 522*, 24.09.1984, (<http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-522> (5.02.2020)); por. L. Porter, *The assault on priesthood. A biblical and theological rejoinder*, Eugene 2012, s. 48.

68 Zob. kan. 523 KPK.

69 Zob. kan. 381 § 2 KPK.

diecezją w sytuacji *sede vacante* lub *sede impedita*, kompetencje te przysługują dopiero po upływie roku od zawakowania diecezji lub zaistnienia przeszkody w sprawowaniu władzy przez biskupa diecezjalnego⁷⁰.

Kanadyjska Konferencja Biskupów Katolickich odnośnie do kan. 522 KPK postanowiła: „Zgodnie z przepisami kan. 522 KPK Kanadyjska Konferencja Biskupów Katolickich niniejszym postanawia, że proboszczowie parafii mogą być mianowani na odnawialną sześcioletnią kadencję; decyzja taka zostanie podjęta po konsultacji z radą kapłańską”⁷¹. Komentując przywołany dekret – normę komplementarną – należy skonstatować, że w Kanadzie proboszczowie mogą być obecnie mianowani na jeden z dwóch sposobów: albo na czas nieokreślony, albo na sześcioletnią, odnawialną kadencję. Dekret nie przewiduje okresów dłuższych lub krótszych. Jednakże, przed wprowadzeniem w życie dekretu, biskup diecezjalny musi skonsultować się z radą kapłańską; powyższy dokument nie wymaga zgody rady, lecz jedynie konsultacji z nią. Chociaż nie została określona ilość kadencji sprawowania urzędu przez proboszcza, to jednak *mens legislatoris* jest taka, że w przypadku nominacji kadencyjnej proboszcz, po kilku latach pracy w danej parafii, może spodziewać się przeniesienia do innej. Proboszczowie, którzy zostali mianowani do swoich obecnych parafii w ramach innego systemu nominacyjnego, winni przestrzegać warunków tego powołania do momentu jego wygaśnięcia⁷².

Konferencja Episkopatu Chile w sprawie kadencyjności proboszczów postanowiła: „Konferencja Episkopatu zezwala biskupowi diecezjalnemu na mianowanie proboszczów na ustalony okres sześciu lat, z możliwością odnowienia na takie same okresy, przy czym każdy biskup może swobodnie korzystać lub nie korzystać z tego upoważnienia”⁷³.

Konferencja Episkopatu Kolumbii zarządza: „Zgodnie z kanonem 522, bez uszczerbku dla zasady stabilności urzędu proboszcza, biskup diecezjalny może

70 Zob. kan. 525 KPK, nr 2. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 522*, s. 423.

71 *Canon 522 Appointment of pastors, Décret nr 5*, w: Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law*, Ottawa 1996, s. 38.

72 Zob. *Canon 522 Appointment of pastors, Décret nr 5*, s. 38.

73 *Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico*, 4a Edición, Marzo de 2006, comentada por Mons. J. L. Ysern de Arce, Santiago de Chile 2006, s. 41. Ważny jest komentarz do tego dekretu: „Nie należy zapominać, że po upływie określonego czasu utrata urzędu «staje się skuteczna dopiero od momentu pisemnego powiadomienia o niej przez właściwy organ», jak stwierdzono w kan. 186” (tamże). Cenne jest samo wydanie dekretu przez konferencję i jednoczesne pozostawienie swobody biskupowi diecezjalnemu co do wprowadzenia kadencyjności proboszczów.

mianować proboszczów na czas określony, nie krótszy niż sześć lat, z możliwością przedłużenia⁷⁴.

Konferencja Episkopatu Boliwii stwierdza następująco: „Podczas gdy postanowienie kanonu 522 pozostaje w mocy, Konferencja Episkopatu zezwala biskupowi diecezjalnemu na mianowanie proboszczów *ad tempus* na okres sześciu lat, z możliwością przedłużenia. Każdy biskup może swobodnie korzystać z tego uprawnienia, więc albo mianuje proboszczów na czas nieokreślony, albo na czas określony w niniejszym dekrete⁷⁵”.

Konferencja Episkopatu Meksyku stanowi: „Proboszczowie będą mianowani na czas nieokreślony. Wyjątkowo, z ważnych powodów i zgodnie ze swoją roztropnością, biskupi mogą ich mianować na czas określony, nie krótszy niż sześć lat⁷⁶”.

Konferencja Episkopatu Irlandii postanawia: „Zasadnicze postanowienie kanonu 522, że proboszczowie mogą być mianowani na czas nieokreślony, pozostaje w mocy. Poszczególne biskupi diecezjalni mogą mianować proboszczów na sześcioletnią kadencję. Możliwość odnowienia tej kadencji pozostawia się uznaniu biskupa diecezjalnego⁷⁷”.

Według dekretu Konferencji Episkopatu Niemiec: „Niemiecka Konferencja Episkopatu decyduje, zgodnie z kan. 522 CIC, że proboszczowie mogą być mianowani na pewien okres czasu, przy czym okres ten wynosi co najmniej sześć lat⁷⁸”.

Biskupi Belgii zarządzili: „Zgodnie z postanowieniami kan. 522 każdy biskup diecezjalny może mianować proboszcza na odnawialny okres sześciu lat⁷⁹”.

74 Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Párroco para tiempo determinado*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano – CELAM, Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, *Código de Derecho Canónico*, edición bilingüe y anotada, t. 2, a cargo del Instituto Martín de Azpilcueta, Pamplona 2006, s. 1515.

75 Conferencia Episcopal de Bolivia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Nombramiento de párrocos por tiempo determinado*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano – CELAM, Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, *Código de Derecho Canónico*, t. 2, s. 1508.

76 Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico, Nombramiento de los párrocos can. 522*, México 1994, nr 1575.

77 Irish Catholic Bishops' Conference, *Decrees of the Irish Episcopal Conference, Decree no. 5, The Appointment of Parish Priests, canon 522*, <https://www.catholicbishops.ie/decree/20.02.2020>.

78 Deutschen Bischofskonferenz, *Allgemeines Dekret der Deutschen Bischofskonferenz zur Ernennungsdauer von Pfarrern*, 27. August 2018, www.kirchenrecht-online.de/kanon/partikularnormen.html (10.03.2020).

79 Conférence Episcopale de Belgique, *Droit canonique – Décrets pour la Belgique*, www.cathobel.be/eglise-en-belgique/la-conference-des-veques/decree/ (26.02.2020).

Z kolei Konferencja Episkopatu Indii ustaliła dekretem, że „biskupi diecezjalni mogą przyjąć politykę ograniczonego czasu pracy dla proboszczów. Okres ten ma być nie krótszy niż sześć lat, o ile to możliwe”⁸⁰.

Konferencja Episkopatu Brazylii określa, jak następuje: „Proboszcz cieszy się realną stabilnością, dlatego ma być mianowany na czas nieokreślony. Biskup diecezjalny może mianować proboszczów na czas określony, nie krótszy niż sześć lat, z możliwością przedłużenia w każdym przypadku”⁸¹.

Z kolei Konferencja Episkopatu Holandii orzeka: „Konieczne jest, aby proboszcz miał zapewnioną stabilność, a zatem powinien być mianowany na czas nieokreślony. Biskup diecezjalny może mianować go na czas określony tylko wtedy, gdy Konferencja Episkopatu wyrazi na to zgodę dekretem. Rozporządzamy: biskupi diecezjalni, w porozumieniu ze swoim kolegium konsultorów lub kapitułą, mogą mianować proboszcza na czas określony, ograniczony w latach, gdy wydaje się to konieczne lub użyteczne ze szczególnych powodów osobistych lub lokalnych; z tym zastrzeżeniem, że proboszcz ten otrzyma wystarczająco dużo czasu, aby mógł sprawować swój urząd. Minimalny czas określony wynosi zatem sześć lat”⁸².

Konferencja biskupów Filipin wskazuje: „Jako norma podstawowa, konieczne jest, aby proboszcz miał możliwość posiadania stabilności, a zatem aby był mianowany na czas nieokreślony. Jednakże CBCP zezwala biskupom diecezjalnym na mianowanie proboszczów na okres sześciu lat, z możliwością przedłużenia”⁸³.

Konferencja Episkopatu Kenii odnośnie do kan. 522 KPK wydała następująca normę: „Konferencja Episkopatu Kenii zezwala na mianowanie proboszczów na okres sześciu lat, z możliwością przedłużenia”⁸⁴.

Konferencja Episkopatu Paragwaju zarządza: „Zasadniczo proboszczowie powinni być mianowani na czas nieokreślony. Konferencja Episkopatu Paragwaju

⁸⁰ Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://ccbci.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf> (26.02.2020).

⁸¹ Conferencia Nacional dos Bispos do Brasil, *Promulgacão complementar ao Código de direito canónico quanto ao cânon. 522*, „Ius Ecclesiae” 1 (1989) nr 2, s. 777.

⁸² Bisschoppenconferentie van Nederland, *Toepassingsbesluiten bij de Codex Iuris Canonici. Decreet over de pastoorbenoeming voor een bepaalde tijd, canon 522*, „Ius Ecclesiae” 2 (1990) nr 1, s. 373.

⁸³ Catholic Bishops' Conference of the Philippines, *Norms approved for the local implementation of some provisions of the New Code of Canon Law, Canon 522*, „Ius Ecclesiae” 4 (1992) nr 1, s. 350.

⁸⁴ Kenya Episcopal Conference, *Complementary Norms*, „Ius Ecclesiae” 9 (1997) nr 2, s. 828.

ustala jednak, że w przypadkach, w których ze względów duszpasterskich konieczne jest mianowanie ich tylko na pewien okres czasu, może to zrobić Biskup diecezjalny⁸⁵.

Z kolei Konferencja Episkopatu Włoch określiła: „biskupi mają uprawnienia do mianowania proboszczów *ad certum tempus*”⁸⁶, a Konferencja Episkopatu Hiszpanii postanowiła: „Zgodnie z kanonem 522 biskup diecezjalny może mianować proboszczów na czas określony, na ogół nie krótszy niż sześć lat, z możliwością przedłużenia, jeśli wymaga tego dobro dusz”⁸⁷.

Podsumowanie

Kanon 522 (odnoszący się do spraw organizacyjnych) zawiera normę kompetencyjną o charakterze fakultatywnym dla konferencji episkopatu, która może wydać dekret ogólny, podlegający *recognitio* Stolicy Apostolskiej, upoważniający (ale nie zobowiązujący) biskupa diecezjalnego do mianowania proboszczów na czas określony, czyli na określoną kadencję. Konferencje biskupów mogą wydać tego rodzaju normy, lecz nie są do tego zobligowane. Przywołany przepis, ustanawiając formalnie jako zasadę ogólną mianowanie proboszczów na czas nieokreślony, umożliwia biskupom mianowanie proboszczów *ad certum tempus tantum*, jeśli tak postanowi konferencja episkopatu⁸⁸.

Większość konferencji potwierdziła słuszność ogólnej normy nominacji na czas nieokreślony, ale w niektórych przypadkach zezwolono (w przypadku konieczności, z powodów duszpasterskich, słusznej przyczyny itp.), aby biskup mianował proboszczów na czas określony, najczęściej na odnawialny okres 6 lat⁸⁹. Jednakże we Włoszech kadencja proboszcza trwa 9 lat, w Gwatemali 5 lat, na Malcie 7 lat.

85 Conferenza Episcopale del Paraguay, *Norme complementari al C.I.C.*, „Ius Ecclesiae” 10 (1998) nr 1, s. 401–402.

86 Conferenza Episcopale Italiana, *Atti ufficiali in applicazione del codice di diritto canonico, can. 522*, „Notiziario CEI” 18 (1983) nr 7, s. 209.

87 Cyt. za: M. Olmos, *El derecho particular posterior al CIC de 1983 en España*, „Ius Canonicum” 49 (2009) nr 98, s. 425.

88 Por. J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „Ius Canonicum” 32 (1992) nr 63, s. 194.

89 Gian Paolo Montini pisze: „Piętnaście konferencji episkopatu, które wypowiadają się na temat kan. 522, podkreśla jego strukturę, w ramach której pierwsza część tego kanonu podaje zasadę ogólną (stabilność proboszcza poprzez mianowanie na czas nieokreślony), a druga – wyjątek (mianowanie

Konferencja Episkopatu Skandynawii nie określiła czasu kadencji. W ramach tej ogólnej tendencji istnieją szczególne przypadki, w których do nominacji proboszczów *ad tempus* wymagane jest, aby biskup najpierw skonsultował się z radą kapłańską (Kanada, Gwatemala) lub kolegium konsultorów albo z kapitułą katedralną (Holandia)⁹⁰. W przypadku Konferencji Episkopatu Ghany podjęto wyraźną decyzję, aby nie ustanawiać prawa w sprawie kadencyjności proboszczów. Ta kwestia sama w sobie nie jest równoznaczna z brakiem przepisów prawnych, jak to miało miejsce w przypadku wyżej wymienionych konferencji episkopatu⁹¹.

Interesujący jest sposób, w jaki różne konferencje regulują odnawianie nominacji. Niektóre z nich ściśle określają, że zarówno pierwsza, jak i kolejne kadencje muszą trwać co najmniej 6 lat (Irlandia, Argentyna); inne zezwalają na skrócenie kolejnych okresów (np. Republika Dominikańska). Konferencje episkopatów Francji i Kolumbii nie mówią o odnowieniu, lecz o przedłużeniu okresu pełnienia funkcji. Biskupi Portugalii, Szwajcarii i Hiszpanii uprzedzają, że jest to jedynie koncesja – pozwolenie na mianowanie proboszczów *ad tempus* – której biskup nie jest zobowiązany wykorzystać. Portugalska konferencja biskupów ustanowiła system automatycznego odnawiania kadencji, jeżeli biskup nie sprzeciwi się temu na dwa miesiące przed upływem tego terminu⁹².

Podsumowując, należy stwierdzić, że zgodnie z tradycją kanoniczną dobro wiernych i możliwość spokojnego pełnienia posługi duszpasterskiej przez proboszczów domagają się stałości na ich urzędach, stąd z zasady winni być oni mianowani na czas nieokreślony, jakkolwiek nominacja na czas określony jest także możliwa, jeśli zostało to zatwierdzone przez daną konferencję episkopatu. Informacja o czasowości nominacji powinna być wyszczególniona w dekrecie nominacyjnym proboszcza. Biskup nie będzie mógł mianować proboszcza na czas krótszy niż ten określony przez konferencję episkopatu. Stałość miejsca nie powinna jednak stanowić przeszkody w dyspozycyjności proboszcza do przyjęcia innej parafii, jeśli wymaga tego dobro dusz. Kadencyjność proboszczów nie sprzeciwia się zasadzie stabilności proboszcza, która jest również stabilnością względną, gdyż

proboszcza *ad certum tempus*), który nie może naruszać zasady ogólnej” (G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 136).

⁹⁰ Por. J. Martín de Agar, *Note sul diritto particolare delle Conferenze episcopali*, s. 607; J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, s. 194.

⁹¹ Por. G. P. Montini, *Stabilità del parroco e permanenza nell'ufficio parrocchiale (can. 522)*, s. 137.

⁹² Por. J. Martín de Agar, *Note sul diritto particolare delle Conferenze episcopali*, s. 607; J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, s. 194.

oznacza, że proboszcz nie jest nieusuwalny ani też mianowany na określoną kadencję, ale że pozostaje na swym stanowisku tak długo, jak długo jego działalność duszpasterska jest pożyteczna dla dobra dusz.

ABSTRACT

Appointment of a parish priest for a specific period of time (canon 522 of the Code of Canon Law)

The aim of this article is to show the topic of an appointment of a parish priest for a specific period of time in accordance with canon 522 of the Code of Canon Law. In the first part of the article it is presented the following question: the priest as the proper pastor of the his parish. In the second part it is introduced the question of possibilities of appointment of a parish priest for a defined tenure in accordance with canon 522 of the Code of Canon Law. The last part is dedicated to the complementary norms of episcopal conferences which concern the appointment of a parish priest for a specific period of time. The article ends with conclusions and references.

Keywords: parish priest, complementary norms, particular law, appointment, episcopal conference

ABSTRAKT

Mianowanie proboszcza na czas określony (kan. 522 kodeksu prawa kanonicznego)

Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia mianowania proboszcza na czas określony zgodnie z kan. 522 KPK. W jego pierwszej części przedstawiono następujące zagadnienie: proboszcz własnym pasterzem zleconej sobie parafii. W drugiej części ukazano kwestię możliwości mianowania proboszcza na określoną kadencję według kan. 522 KPK, natomiast część trzecia została poświęcona normom komplementarnym konferencji episkopatów dotyczącym mianowania proboszczów na określony czas. Całość artykułu zamyka podsumowanie i bibliografia.

Słowa kluczowe: proboszcz, normy komplementarne, prawo partykularne, nominacja, konferencja episkopatu

BIBLIOGRAFIA

1. Austin R., *Stability in Office of a Parish Priest: Canon 522 of the 1983 Code of Canon Law*, „The Australasian Catholic Record” 62 (1985), s. 283–292.
2. Avril J., *A propos du „proprius sacerdos”: quelques réflexions sur les pouvoirs du prêtre de paroisse*, w: *Proceedings of the Fifth International Congress of Médiéval Canon Law*, Vaticano 1980, s. 471–476.
3. Barbosa A., *Pastoralis sollicitudinis sive De officio et potestate parochi*, Lugduni 1665.
4. Bisschoppenconferentie van Nederland, *Toepassingsbesluiten bij de Codex Iuris Canonici. Decreet over de pastoorsbenoeming voor een bepaalde tijd, canon 522, „Ius Ecclesiae” 2 (1990) nr 1, s. 373.*
5. Bouix D., *Tractatus de Parocho ubi et de Vicariis parochialibus: necnon monialium, militum et xenodochiorum cappellanis*, Parisiis 1867.
6. *Canon 522 Appointment of pastors, Décret nr 5*, w: Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law*, Ottawa 1996, s. 37–38.
7. Catholic Bishops’ Conference of the Philippines, *Norms approved for the local implementation of some provisions of the New Code of Canon Law, Canon 522, „Ius Ecclesiae” 4 (1992) nr 1, s. 349–362.*
8. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317*; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
9. *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1951.
10. Coetus Studiorum „De Populo Dei”, Schema „De Populo Dei”. Sessio VIII (8–16 May 1980), „Communicationes” 13 (1981), s. 271–324.
11. Concilium Lateteranense IV, *Constitutio Omnis utriusque sexus, canon 21*, w: *Conciliorum oecumenicorum decreto*, ed. G. Alberigo Basel 1962, s. 221.
12. Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus, 28.10.1965, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 673–701*, tekst polski: *Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 236–258.

13. Conférence Episcopale de Belgique, *Droit canonique – Décrets pour la Belgique*, www.cathobel.be/eglise-en-belgique/la-conference-des-eveques/decrets/ (26.02.2020).
14. Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://ccbi.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf> (26.02.2020).
15. Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico, Nombramiento de los párrocos can. 522*, México 1994, nr 1575.
16. Conferencia Episcopal de Bolivia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Nombramiento de párrocos por tiempo determinado*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano – CELAM, Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, *Código de Derecho Canónico*, edición bilingüe y anotada, t. 2, a cargo del Instituto Martín de Azpilcueta, Pamplona 2006.
17. Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Párroco para tiempo determinado*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano – CELAM, Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, *Código de Derecho Canónico*, edición bilingüe y anotada, t. 2, a cargo del Instituto Martín de Azpilcueta, Pamplona 2006.
18. Conferencia Nacional dos Bispos do Brasil, *Promulgacáo complementar ao Código de direito canónico quanto ao cânon. 522*, „Ius Ecclesiae” 1 (1989) nr 2, s. 777.
19. Conferenza Episcopale del Paraguay, *Norme complementari al C.I.C.*, „Ius Ecclesiae” 10 (1998) nr 1, s. 396–418.
20. Conferenza Episcopale Italiana, *Aatti ufficiali in applicazione del codice di diritto canonico, can. 522*, „Notiziario CEI” 18 (1983) nr 7, s. 209.
21. Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi*, 22.02.2004, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.
22. Deutschen Bischofskonferenz, *Allgemeines Dekret der Deutschen Bischofskonferenz zur Ernennungsdauer von Pfarrern*, 27. August 2018, www.kirchenrecht-online.de/kanon/partikularnormen.html (10.03.2020).
23. Diaz Moreno J., *La regulación jurídica de la cura de almas en los canonistas hispánicos de los Siglos XVI–XVII*, Granada 1972.
24. Dudziak J., *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*, Tarnów 2001.

25. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, ed. A. Berger, New Jersey 2004.
26. Gidi M., *La referencialidad ministerial del párroco en su misión de servicio en el anuncio del evangelio en la parroquia. Parte segunda*, „Periodica de re canonica” 99 (2010) nr 3, s. 201–249.
27. Goering J., *The Internal Forum and the Literature of Penance and Confession*, w: *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, eds. W. Hartmann, K. Pennington, Washington 2008, s. 379–428.
28. Irish Catholic Bishops’ Conference, *Decrees of the Irish Episcopal Conference*, Decree no. 5, *The Appointment of Parish Priests, canon 522*, <https://www.catholicbishops.ie/decrees/> (20.02.2020).
29. Kenya Episcopal Conference, *Complementary Norms*, „Ius Ecclesiae” 9 (1997) nr 2, s. 827–832.
30. Krukowski J., *Komentarz do kan. 519*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2: *Ks. II (1). Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 417–418.
31. Krukowski J., *Komentarz do kan. 522*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2: *Ks. II (1). Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 421–422.
32. *Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico*, 4a Edición, Marzo de 2006, comentada por Mons. J. L. Ysern de Arce, Santiago de Chile 2006.
33. Martín de Agar J., *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „Ius Canonicum” 32 (1992) nr 63, s. 173–229.
34. Martín de Agar J., *Note sul diritto particolare delle Conferenze episcopali*, „Ius Ecclesiae” 2 (1990) nr 2, s. 593–632.
35. Marzoa Á., *El concepto de parroquia y el nombramiento de párroco (cuestiones en torno a los cc. 515 y 522)*, „Ius Canonicum” 29 (1989) nr 58, s. 449–465.
36. Montini G. P., *Il parroco „pastor proprius”. Il significato di una formula*, w: *La parrocchia come Chiesa locale*, Brescia 1993, s. 181–198 (Quaderni Teologici del Seminario di Brescia).
37. Montini G. P., *Stabilità del parroco e permanenza nell’ufficio parrocchiale (can. 522)*, w: *La parrocchia*, Città del Vaticano 1997, s. 125–153 (Studi Giuridici, 43).
38. Ochoa X., *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, vol. 3, Roma 1972.
39. Olmos M., *El derecho particular posterior al CIC de 1983 en España*, „Ius Canonicum” 49 (2009) nr 98, s. 413–466.
40. Paulus PP. VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, 6.08.1966, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 757–787, tekst polski: Paweł VI, *List motu proprio Ecclesiae*

Sanctae ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II (6 sierpnia 1966), „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), w: Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 138–155.

41. Perisset J., *La paroisse. Commentaire des canons 515–572*, Paris 1989.
42. Porter L., *The assault on priesthood. A biblical and theological rejoinder*, Eugene 2012.
43. Renken J., *Commentary on canon 522*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. by J. Beal, New York 2000, s. 693–694.
44. Sánchez-Gil A., *Comentario al can. 515*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, obra dirigida y coordinada por Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1200–1206.
45. Sánchez-Gil A., *Comentario al can. 519*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, obra dirigida y coordinada por Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1228–1235.
46. Sánchez-Gil A., *Comentario al can. 522*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, obra dirigida y coordinada por Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1242–1247.
47. Sztafrowski E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 1–2, s. 35–69.
48. United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 522*, 24.09.1984, <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-522> (5.02.2020).
49. Viana A., *El párroco pastor propio de la parroquia*, „Ius Canonicum” 29 (1989) nr 63, s. 467–481.
50. Walker Vicuña F., *La facultad para confesar*, Roma 2004.